

УДК 7.012:76(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-16>**Ірина ТЮТЮННИК,***orcid.org/0000-0003-3321-4729*

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри образотворчого мистецтва, дизайну та методики їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) *tyutyunnik@gmail.com***Наталія ДОБРЯНСЬКА,***orcid.org/0000-0002-8401-5685*

студентка II курсу магістратури факультету мистецтв

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) *dobranska89@gmail.com***КОМПОЗИЦІЙНЕ ТРАКТУВАННЯ ГРАФІЧНИХ ОБРАЗІВ Г. СКОВОРОДИ**

У статті розглянуто графічні образи Г. Сковороди, створені вітчизняними художниками другої половини ХХ – початку ХХІ ст. ст., проаналізовано поширені сюжети, прийоми композиції та манери технічного виконання.

Для аналізу в основному були залучені графічні листи, виконані близько 1972 року, коли відмічався 250-річний ювілей з дня народження Г. Сковороди. Також розглядалися і пізніші твори. Розглянуто міні-композиції (екслібри-си), портретні зображення, ілюстрації та сюжетна станкова графіка. У групі портретних образів окреслено два виразних варіанти. Перший з них – це доволі лаконічні зображення, де основну увагу приділено портретній схожості та реалістичному виконанню (твори П. Мецзякова, В. Чебаніка, В. Касіяна, В. Бистрякова, В. Лопати та ін.). Інші – більш образні (портрети у виконанні М. Жука, М. Безпальківа, М. Лисенка, І. Стаханова, Ю. Головаша, О. Смородіна).

Об'єктом нашого дослідження стали сюжетні композиції як виразники композиційної варіативності та складності сюжетного твору (роботи Л. Левицького, В. Губенка, М. Попова, Ю. Любавіна, В. Віхтинського, О. Губарева, Г. Галкіна, В. Кузнєцова, О. Возіянова, В. Лопати, В. Варєци, Є. Трегуба, Р. Браїлова та ін.).

Визначено, що характерною рисою розглянутих сюжетних графічних творів другої половини ХХ ст. є переважаючий жанрово-оповідний характер розкриття сюжету. Відмітною рисою розглянутих сюжетних графічних творів другої половини ХХ ст. є переважаючий жанрово-оповідний характер розкриття теми. Попри їх певні стереотипні зображальні вирішення, повторювану тематику, відзначено велику різноманітність композиційних прийомів цих переважно складних фігуративних композицій. Серед них – спосіб виділення композиційного центру контрастами величини, тонального вирішення, другорядність вираження простору, його умовність. Спільними стилістичними рисами графічних аркушів можна назвати реалістичне трактування образів, художню правдивість, монументальне узагальнення, високу технічну майстерність виконання.

У графіці початку ХХІ ст. художники часто застосовують тонкий асоціативний зв'язок з реальними предметами, гру ліній і фактур, які відображають випадкові та несподівані ефекти технологічного процесу.

Ключові слова: сюжетна графіка, образ Г. Сковороди, композиція, графічні техніки.

Iryna TIUTIUNNYK,*orcid.org/0000-0003-3321-4729*

PhD in Arts, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Fine Arts, Design and Methodology of Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) *tyutyunnik@gmail.com***Nataliia DOBRIANSKA,**Master's Student at the Department of Fine Arts, Design and Methodology of Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
(Ternopil, Ukraine) *dobranska89@gmail.com***COMPOSITIONAL INTERPRETATION OF GRAPHIC IMAGES BY H. SKOVORODA**

The article examines the graphic images of H. Skovoroda, created by domestic artists of the second half of the 20th and the beginning of the 21st centuries, and analyzes common plots, composition techniques, and the manner of technical execution.

For the analysis, graphic letters made around 1972, when the 250th anniversary of the birth of H. Skovoroda was celebrated, were mainly involved. Later works were also considered. Mini-compositions (bookplates), portrait images, illustrations, and plot easel graphics were considered. Two expressive options are outlined in the group of portrait images. The first of them are quite laconic images, where the main attention is paid to portrait resemblance and realistic execution (works by P. Meshcheryakov, V. Chebanyk, V. Kasiyan, V. Bystryakov, V. Lopaty, etc.). Others are more figurative (paintings performed by M. Zhuk, M. Bezpalkiv, M. Lysenko, I. Stakhanov, Y. Holovash, O. Smorodin).

The object of our research was plot compositions as expressions of the compositional variability and complexity of the plot work (works by L. Levytskyi, V. Gubenko, M. Popov, Y. Lyubavin, V. Vikhtynskyi, O. Gubarev, H. Galkin, V. Kuznetsov, O. Vozianova, V. Lopaty, V. Varetsky, E. Treguba, R. Brailova, etc.).

It was established that a characteristic feature of the considered plot graphic works of the second half of the 20th century is a prevailing narrative genre nature of the plot unfolding. A distinctive feature of the considered plot graphic works of the second half of the 20th century is a predominant genre-narrative nature of the topic development. Despite their certain stereotypical pictorial solutions, repeated themes, in great variety of compositional techniques of these mostly complex figurative compositions was noted. Among them, the method of highlighting the compositional center by contrasts of magnitude, tonal resolution, secondary expression of space, its conventionality. The common stylistic features of graphic sheets can be called realistic interpretation of images, artistic truthfulness, monumental generalization, high technical skill of execution

In the graphics of the beginning of the 21st century, artists often use a subtle associative connection with real objects, a game of lines and textures that reflect the random and unexpected effects of the technological process.

Key words: plot graphics, image of H. Skovoroda, composition, graphic techniques.

Постановка проблеми. Цього року українці святкують 300-ту річницю пам'яті видатного українського просвітителя та філософа Григорія Сковороди. До вшанування його творчості часто звертаються і відомі художники, і студенти художніх спеціальностей. Автори публікації також планують висвітлити образ Г. Сковороди у творчій магістерській роботі, виконаній однією з графічних технік. Тому виникає потреба систематизувати та проаналізувати існуючу образотворчу сковородіану.

Аналіз досліджень. Вагомим дослідженням образотворчої сковородіани є стаття Д. Степовика 1972 року, де він в хронологічному порядку описує твори українських художників, присвячені постаті Г. Сковороди (Степовик, 1972). Першими зображеннями українського мислителя були портрети (живописні та графічні), а пізніше почали з'являтися і сюжетні роботи. Автор доводить, що картина Івана Їжакевича «Мандрівний філософ Сковорода» 1894 року поклала початок розробці зображення постаті філософа у жанровому мистецтві (Степовик, 1972: 27). З цього часу утверджується трактовка образу Сковороди як мандрівника. Особливо характерною стала реалістична зображальна основа картини, її виразне тематичне спрямування та складна фігуративна композиція саме в радянській образотворчій практиці.

Потрібно зауважити, що багато творів образотворчого мистецтва було виконано 1972 року чи напередодні, коли відзначався 250-річний ювілей з дня народження Г. Сковороди. Тоді ж був заснований Меморіальний музей Г. С. Сковороди, видано збірки творів філософа, часто ілюстровані, проведено тематичні експозиції та конференції. Так, важливою подією в образотворчій сковоро-

діані була ювілейна виставка у Києві 1972 року, де експонувалося 235 творів 129-ти митців (Антонович, 1993). З цієї нагоди було видано альбоми творів київських та харківських художників (Григорій Сковорода: альбом-виставка, 1972; Естампи графіків Києва до ювілею Григорія Сковороди: альбом, 1972).

Публікації про творчість художників, які опрацьовували образ Г. Сковороди знаходимо у доробку співробітників літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди (Дудко, 2001; Радіоненко, 2019). Так, Тетяна Радіоненко характеризує серію акварелей Георгія Ткаченка 1972 року, присвячених видатному українському філософу, шість з яких постійно експонуються у Меморіальному музеї Г. С. Сковороди («Портрет Г. Сковороди», «На цвинтарі», «На пасіці», «Пам'ятник біля дуба», «Могила Г. С. Сковороди», «Повернення на батьківщину») (Радіоненко, 2019).

Метою статті є спроба розглянути графічні образи Г. Сковороди, створені вітчизняними художниками другої половини ХХ – початку ХХІ ст.ст., проаналізувати поширені сюжети, прийоми композиції та манеру їх технічного виконання.

Виклад основного матеріалу. 2001 року у Харкові вийшов альбом екслібрисів, присвячених Г. Сковороді (Григорій Сковорода в екслібрисах харків'ян, 2001). Тут представлені 24 роботи тринадцятиох авторів, виконаних переважно технікою ліногравюри. Особливо виділяється графіка Юрія Киянського, яка демонструє інспірацію авангардівськими супрематичними композиціями: тут бачимо нарбутівські трикутники, відповідний шрифт, динамічні діагональні лінії, оперування геометризваними площинами. Сміливе

узагальнення природи, відмова від надмірної деталізації дозволяють Ю. Киянському оперувати чорними і білими площинами, які стають головними виражальними засобами. Як справедливо зауважує дослідник екслібриса Петро Нестеренко, «майстерно вирішені співвідношення чорного й білого, доведені до віртуозного звучання гнучкі лінії, міцна композиція – усе це робить екслібрис динамічним і експресивним» (Нестеренко, 2011). Вишукане вертикальне спрямування мають міні-композиції Олександра Киянського.

Окрему групу графічних зображень українського філософа становлять його портрети, які часто призначались для ілюстрування книг, створення плакатів, марок або ж були станковими. Більшість з них є доволі лаконічними, де основну увагу приділено портретній схожості та реалістичному виконанню. Такими є гравюра Петра Мещерякова (1814–1822, яка, як стверджує Д. Степовик, виконана за олійним прижиттєвим портретом Г. Сковороди живописця Лук'янова), листівка Василя Чебаніка (ліногравюра, 1966, із серії «Класики української літератури»), поясне графічне зображення Василя Касіяна, двоколірний плакат Віктора Бистрякова (обидва 1972), портрет для банкноти гривні номінальною вартістю у 500 гривень Василя Лопати (туш, перо, 1992.) та ін.

Більш образним є портрет Г. Сковороди у виконанні Михайла Жука (літографія, 1923), де на тлі зображений пейзаж. Легкі графічні психологічні образи виконали Михайло Безпальків (туш, перо, 1972) та Микола Лисенко (папір, кулькова ручка, 2020), розмістивши погруддя мислителя на тлі ідилічної української природи. Цікавою є також ліногравюра Ігоря Стаханова, де тло розроблене бароковим орнаментом, доповнене написом афоризму філософа, сама постать відділена від фону широкою білою смугою-контуром. Бачимо гарний контраст суцільно чорного одягу, волосся із детально проробленими штрихами руки, обличчя, візерунку, літер. Юрій Головаш подав портрет Г. Сковороди на тлі українського народного орнаменту, обрисів земної кулі, розгорнутої книги, сувою паперу, каламаря з пером і атомного ядра. Тут автор використав прийом контрасту великої і малих форм. Чудовий портрет тушшю і пером виконав і Олександр Смородін («Протистояння у віках», 2022), працюючи легким нашаруванням тонких плутаних ліній та крапок. Мерехтлива і пульсуюча розробка тла відсилає нас до історичних перипетій, комічного розсипу зірок, постатей на тлі пройденого часу. Саме зображення обличчя вписано в овал, який виступає композиційним

центром, воно гарно вписується у навколишній простір, неначе виринаючи з марева.

З приводу портретних зображень Сковороди вийшла критична стаття Дмитра Шупти, де вони розглядаються щодо відповідності відомим прижиттєвим зображенням мислителя та стверджується важливість своєрідної «канонізації» його правдивого образу (Шупта, 2019).

Другу, більшу групу складають сюжетні композиції, які ілюструють біографічні віхи життя мислителя, показують природу і побут Слобідської України XIX століття. Саме вони є об'єктом нашого дослідження як виразники композиційної варіативності та складності багатофігурного твору.

Одним з перших сквородинівську тематику у сюжетній графіці підняв Леопольд Левицький. Відомими є композиції 1960-х років «Григорій Сковорода» та «Григорій Сковорода у Переяславському колегіумі (лекція поетики)». Цим творам притаманна експресивна манера виконання із сильною геометризацією та плоскісним трактування форм, що загалом характерно для творчості Левицького як представника модерністичної течії українського образотворчого мистецтва. Різномасштабні округлі форми (дерев, хмар, куполів церкви, селянських хат, зображення постаті Сковороди, фігур студентів), обведені чорним контуром, суцільно заповнені паралельними чи перехрещеними рисками-штрихами, дрібними цятками, створюють суцільну градацію сірих тонів. Відсутність чорних та білих плям, а також композиційний прийом так званої близькодії (дуже близького розміщення мотивів практично без вільного тла) створює ефект вітражності, орнаментальності, декоративності.

У цей період опрацьовував образ Г. Сковороди і Віталій Губенко. 1966 року, будучи студентом, він виконав дипломну роботу «Григорій Сковорода», яка складалася із чотирьох літографічних аркушів: «Пілігрим», «Сільський спокій», «Світ ловив мене, але не спіймав», «Всякому городу нрав і права» (Дьомін, 2019). На них показано постать філософа у різній обстановці – на полі при зустрічі з паном, у сільській хаті, серед гурту козаків і селян та самотньо крокуючого шляхом. Ці основні теми опрацьовуватимуть художники і надалі. Губенко подає композиційний центр – ключову фігуру та частину фону біля неї – як однорідну в тоні пляму, протиставляючи їй контрастну за світлотою решту тла.

Міцним реалістичним рисунком характеризуються роботи з графічної серії «Г. С. Сковорода» (1972) Миколи Попова. У картині «Все для людей» зображено майже посередині аркуша (але

дещо зміщено вліво) постать Сковороди з торбою на плечі та палицею. За змістом фігура ніби розділяє два світи – багатого світського життя, розміщеного за спиною мандрівника, та світу науки, вільного творчого буття, яке чекає попереду. Тут використано прийом контрасту – великої постаті Сковороди та дрібніших фігур натовпу. Тонально тло поділено на світлу і темну половини, що дозволяє уникнути відчуття пустоти та урізноманітнює композицію. Мистецтвознавець П. Говдя відзначає у художника використання прийомів монументальних технік, а саме узагальненість образу, уникнення зайвої дрібності, майже плакатні узагальнення мотивів, часте використання прийому низького горизонту, що дозволяє краще підкреслити монументальність постаті головного героя (Говдя, 1974).

Виділення постаті філософа сильнішим тоном та розміром спостерігаємо і у творі Юрія Любавіна «Повернення Г. Сковороди з-за кордону» (1972). Динамізму постаті додає її легкий розворот та вписування у вигнуту смугу. Харківський художник Віктор Віхтинський виконав графічний лист «Г. С. Сковорода біля колегіуму», застосувавши контраст масштабу центральних трьох фігур та натовпу при низькому горизонті. Художник зібрав темні тони на передніх фігурах та підтримав їх темними силуетами дерев зліва а також невеликими деталями заднього плану. Ретельно та реалістично пророблені об'єми фігури, одягу, рефлексії, м'яка градація тонів, продумане чергування світлих та темних місць дозволяє говорити про майстерне володіння авторами прийомами класичної графіки другої половини ХХ століття.

Перспективу з низьким горизонтом використовує і Олександр Губарев у ліногравюрах «Сковорода і кобзарі» та «Сковорода у Видубичах» (1972). Чіткої конструктивної основи зображенням надає характер білих штрихів, які наносяться майже паралельно чи перехрещено. Тут образи героя також монументальні, сповнені суворой краси, досить лаконічні.

Харківський художник Григорій Галкін 1972 року виконав ліногравюру «Струмок Г. Сковороди». Тут композиційний центр виділений контрастним протиставленням темної плями свити і білої сорочки. Таким же контрастом вирішений і струмок внизу аркуша. Гравюра захоплює тонкою графічною розробкою, увагою до деталей. Відомим є ще один твір цього автора, виконаний технікою олівцевої графіки – «Меморіальний музей Г. Сковороди», де Г. Галкін використав розміщення зображень способом колажування. В обох творах тематичним центром композицій

став образ великого старого дуба, під яким часто сидів у роздумах Сковорода.

Увагу психологічній характеристиці героїв приділив Володимир Кузнецов у творі «Г. С. Сковорода у лаврі» (1972). Тут художник протиставив світлу фігуру філософа та двох темних постатей священників. Дія розгортається в інтер'єрі, на який подано лише натяк, самі ж постаті займають майже весь формат листа.

Олександр Возіанов виконав кольорову багатофігурну ліногравюру, де тло поділене на ліву і праву та верхню і нижню частини. Велике поясне зображення Сковороди в нижній частині листа додає композиції статичності. Світлі блоки фігур селян та обличчя Сковороди формують діагональ, яка першою впадає у вічі глядачу. Темна пляма постатей чиновників, священнослужителів зрівноважує цю велику світлу масу. Сірий тон замінений охристою барвою, який відіграє в роботі роль півтіні та колористично збагачує зображення. Композиція поєднує декілька незалежних сюжетів, пов'язаних спільною ідеєю.

Василь Лопата 1972 року виконав різцеві гравюри із серії «Життя і творчість Г. Сковороди». У роботі «Філософ і імператриця» зображено дві рівноцінні фігури на тлі фронтального інтер'єру. Композиція побудована за принципом дотримання симетрії та статичності. Замкнутості простору додає своєрідне обрамлення по периметру – зверху подана орнаментально вигнута стрічка, знизу шаховий візерунок підлоги. У гравюрі «Г. Сковорода в Троїце-Сергієвій лаврі» постать доповнює зображення будівлі, формуючи виразний масивний блок композиційного центру. Тут застосовано такий ж спосіб оформлення верху композиції, а внизу подана тонка падаюча тінь від предметів, які ніби знаходяться за межами картинної площини. Стилістику бароко підтримує також вишукана манера штриха з легким намічанням тіней, прозоре, світле тло.

У літографії Валентина Варечи також розкрита тема діалогу Сковороди з представником імператорського двору. Композиційним центром виступають дві постаті, між якими на дальньому плані вписано зображення карети, дія розгортається на тлі пейзажу. Подібна манера окреслення лише світла і тіні, без півтіней добре передає реалістичну анатомічну будову, рух головних складок одягу. Тінь виглядає легко, прозоро, бо виконана короткими, практично паралельними рисками. Лише тонкий чорний контур злегка окреслює фігури, додаючи зображенню чіткості.

Тонкою лінійною графікою характеризується і лист Євгена Трегуба «Останні дні Сковороди»

(1972). Постаць закомпоновано в умовне біле тло, де поодинокі дерева ніби формують структуру орнаменту.

У техніці офорту в другій половині 1970-х років виконав серію ілюстрацій за мотивами художнього життєпису «Григорій Сковорода» українського письменника Івана Пільгука (Київ, 1971) Рюрик Браїлов. Листи «Сковорода в келії», «Сковорода з другом» мають виразне діагональне спрямування. У творі «Роздуми» спостерігаємо вписування елементів композиції у коло, яке символізує земну кулю, широкий кругозір та відсутність перепон у світі для розумної людини. Верхівки будівель спрямовуються у центр цього кола, там ж розміщене зображення голови Сковороди. Схожою є розкладка мотивів на фронтисписі – верба, хата, селянин на пасіці, криниця, верба тощо укладені по умовному колу, в центрі якого сидить мислитель. Його велика темна постаць, доповнена зображенням хреста позаду утворює чіткий композиційний центр. Стилiстику Браїлова характеризує вільна, «живописна» манера штриха, пульсування темних плям, згущених і розріджених за тоном.

Харківський художник Валентин Чернуха проілюстрував книгу «Байки харківські. Афоризми» (Харків: Прапор, 1972), де подав два зображення образу мислителя за роботою. Ці композиції виконані тушшю пером та пензлем. У першому варіанті художник працював однією за товщиною лінією, швидко намічаючи зигзагоподібні складки, промінці від свічки, візерунок деревини столу. В другій роботі, такій ж за рисунком, вже виконано заливку тла, тіней фігури та антуражу. Гарно виділяються залишені світлі місця фігури та згортка паперу, а світлі за тоном скинутий верхній одяг на кріслі і сувій з написом створюють композиційну рівновагу темнішим зображальним плямам.

Такий ж образ сидячого мислителя змальовано і в центрі графічного листа «Сатира Сковороди» у формі медальйону (1972). Обабіч нього на темному тлі подані лінійні малюнки фігур за темою композиції, що підтримують симетрію рисунка. Загалом скупі засоби графіки В. Чернухи створюють виразний в манері виконання і гумористичний за змістом сюжет.

Художник Сергій Артющенко 1983 року проілюстрував книгу портретом Г. Сковороди та п'ятьма сюжетними ліногравюрами із зображенням філософа. Перша титульна композиція зображає Сковороду у повен зріст по центру листа, обабіч показані невеликого масштабу будівлі, які символізують світське життя, пов'язане з його навчанням та вчителюванням. Вони вибудовані вертикально, відділяючись від постаті широким

білим ореолом. Чорно-білі тони ілюміновані бордовим та охристим кольорами. Дві наступні композиції зображають сидячого мислителя на тлі сільського пейзажу. Інша робота показує півфігуру Сковороди, який піднятою рукою ніби відгороджується від суєти оточуючого його світу – марнославства, багатства, чинів. Остання робота показує Сковороду також на тлі будівель. Тут художник використав ті ж вирізані елементи, що і для титульної композиції, також показав Сковороду з палицею та торбиною, але саму постаць вирішив як півфігуру та форму вирізав дещо по іншому. Аналізуючи усі ліногравюри, бачимо відточену практикою граничну лаконічність виконання, коли кожен рух різцем зроблений ніби на одному диханні. Точно поставлений крупний штрих добре натякає на об'єм фігур. Невеликого діапазону товщини ліній майстру достатньо, щоб чітко окреслити усі елементи. Тут відсутні великі локальні плями чорного чи білого тла, лише світлий ореол навколо головної постаті чітко відділяє композиційний центр, другорядні елементи укладені вертикально. Композиції виконані без дотримання плановості та перспективи, що часто є характерним для графіки.

Подібними за стилістикою є ілюстрації Адама Крвавича до роману Василя Шевчука «Григорій Сковорода» (1969). Тут застосовано таку ж лаконічну «штриховку» різцем, проте розробка мотивів більш геометризована а самі ліногравюри менш оповідні.

Іван Литвин виконав ілюстрації до книги «Григорій Сковорода. Сад божественних пісень» (Київ, 1988) у техніці обрізної гравюри. Тут вираженню простору відводиться другорядне місце, ним виступає білий колір паперу, якого автор залишає доволі багато. Художник тяжіє до поділу формату листа на дві частини – верхню і нижню, надаючи одній з них більшої ваги за розміром зображень, тоном, наявністю контрастів. Композиції набувають динамічності, вертикального спрямування завдяки напрямку та великому діапазону товщини витких, плавних ліній.

Гравюри Юрія Логвина «Сковорода. Літо» і «Сковорода. Сопілка» (1971–1972) – це композиції з відкритим панорамним простором, майже силуетною, контражурною подачею дрібних фігур. Тут художник оспівує ідилію рідної природи та душевного спокою людини.

Привертає увагу серія графічних робіт Ярослава Музики «Символи Г. Сковороди», 1971, яка складається з семи аркушів. Тут немає традиційної оповідності про життя мислителя, а увага акцентується на виокремленні ключових філософських

проблем. Художниця мислить алегорично, висвітлює символічний зміст ідей Сковороди та фрагментарно повторює формальне вирішення образів, виконаних самим просвітником (Кузіч, 2008). Техніка ліногравюри дозволяє мисткині лаконічно, мінімальними засобами крупної лінії, майже силуетного зображення виразити головну думку філософії Сковороди, передати в мотивах колосків, яблуні, корабля з ангелами тощо образи сили, мудрості, сердечності. Композиції укладені в квадратах, в які вписані кола, що пасує до цих емблематичних, медальйонних малюнків.

Оригінальною графікою виконав образ Сковороди Сергій Якутович (туш, перо, 1995). Композиційний центр виділено лише розміром фігури та її наведенням грубшими лініями, які м'яко окреслюють постать Сковороди, відділяючи його від зображення дуба на задньому плані. Автор є віртуозом реалістичної графічної подачі, майстерно варіюючи товщину плавних ліній.

Графіки початку XXI ст. часто оперують кольором, колажуванням фрагментів, їх повтором, мінімалістичним трактуванням натури, відволіканням від фігуративності і конкретності фону, формульністю композиції, випадковими і несподіваними ефектами технологічного процесу.

Так, киянка Ганна Лук'яненко створила серію станкових ліногравюр за тематикою творчості Г. Сковороди. У диптиху «Що таке добродіє?» Г.С.Сковорода» (2016). вона використала поширений в сучасному мистецтві прийом повтору фрагментів – віртуозного нашарування зображень портрету Г.Сковороди, гривневих банкнот та інших мотивів. У такій ж стилістиці виконані два інші диптихи «Сад Божественних Пісень. Г. Сковорода. Пісня 4-а» (2019) та «Сад Божественних Пісень. Г.Сковорода. Пісня 10-та» (2021). Ці графічні листи – це барвисті фрагменти, майстерно закомпоновані в динамічні колажі. Художниця обирає яскраві світлі кольори – блакитний, рожевий, жовтий та темніші – бордовий, коричневий, фіолетовий. Відтіняють композиції світлі плями з фразами з поезій мислителя. Техніка виконання нескладна – одноколірний друк, проте віртуозні легкі, плавні хвилеподібні лінії, виконані різцем, реалістичне трактування мотивів, асиметричність розкладки колажних елементів, різнобарвність створюють вишукану сучасну графіку.

З 2022 року сучасне мистецтво не оминула тема жаху війни. Літографія Владислава Христенка 2022 року ілюструє подію знищення Національного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди в селі Сковородинівка внаслідок військових дій. Композиційним центром є скульп-

тура Г.Сковороди, яка вціліла після руйнувань. Вона зображена на світлому тлі поряд хрестом, який у роботі має виразне символічне значення. Художнику вдалося домогтися драматизму чорно-білого контрасту прямокутника світлого неба та темної «рамки», утвореної руїнами будівлі.

Денис Стадник зобразив постать, яка нагадує Сковороду з валізою-будинком, показуючи власні роздуми про сумні реалії сьогодення. М'які градації чорного кольору натякають на об'єми обличчя, шиї, рук, одягу. Сама постать виконана силуетно, узагальнено, увага ж акцентується на будинку, який хочеться врятувати і забрати з собою.

Сучасна ілюстративна графіка представлена роботами Інокентія Коршунова, Юрія Журавля, Назара Дубіва, Марисі Рудської, Сергія Майдукова та інших митців, які по новому інтерпретують образ відомого українського мислителя, додаючи інших смислів та роблячи несподівані акценти відповідно до вимог нашого часу.

Висновки. Відмітною рисою розглянутих сюжетних графічних творів другої половини XX ст. є переважаючий жанрово-оповідний характер розкриття теми. Попри їх певні стереотипні зображальні вирішення, повторювану тематику, відзначимо велику різноманітність композиційних прийомів цих переважно складних фігуративних композицій. Серед них – спосіб виділення композиційного центру контрастами величини, тонального вирішення, другорядність вираження простору, його умовність. Спільними стилістичними рисами графічних аркушів можна назвати реалістичне трактування образів, художню правдивість, монументальне узагальнення, високу технічну майстерність виконання. Тут головні образи розміщуються ближче до центральної частини графічного листа, приближені до зорового центру, а другорядні приглушені шляхом пом'якшення контрастів. У більшості творів спостерігаємо дотримання закону єдності дії, коли фігури включені в одну дію. Вона, як правило, обмежується однією сценою, або яка трактується як наскрізна в різних сценах. У цих двофігурних чи багатофігурних композиціях переважає статика та замкнутість простору (коли дія розгортається за принципом кільця чи триптиху). Якщо порівнювати графічні твори з живописом, то бачимо зазвичай слабо виражений об'єм об'єктів, підпорядкованість зображень площині паперу, колір якого сам набуває цінності.

У графіці початку XXI ст. художники часто застосовують тонкий асоціативний зв'язок з реальними предметами, гру ліній і фактур, які відображають випадкові та несподівані ефекти технологічного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А. Скворода у мистецтві. *Григорій Скворода і сучасність*: тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 270-річчю від дня народження Григорія Сквороди. м. Івано-Франківськ, 8 грудня 1992 р. Івано-Франківськ, 1993. С. 69–70.
2. Григорій Скворода в екслібрисах харків'ян / Уклад. Л. Г. Надєждіна, Н. Ф. Коваленко; під ред. В. П. Бурмаки. Харків : Харківський клуб екслібрисів, 2001. 52 с.
3. Григорій Скворода. (Художники Харкова до 250-річчя з дня народження Григорія Савича Сквороди. Альбом-виставка. Ред. Колегія : Є. Трегуб (голова) та інші. Харків, 1972. 24 естампа в обкладинці.
4. Дудко Д. М. Мудрець біля світового дерева : образ Григорія Сквороди у фольклорі та мистецтві (спроба інтерпретації). Обрії комунікації та інтерпретації : Матеріали VIII Харківських міжнародних Сквородинівських читань. Харків : Екограф, 2001. С. 108–109.
5. Дьомін М. Національні витоки творчості Віталія Губенка. *Світогляд*. 2019. № 1 (75). С. 47–53.
6. Естампи графіків Києва до ювілею Григорія Сквороди. Альбом. Київ : Мистецтво, 1972.
7. Климчук А. М. Григорій Савич Скворода на портретах. *Вертоградар української духовності* : збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої всебічному осмисленню постаті Г. С. Сквороди (ОКЗ «НЛММГ. С. Сквороди», 18 травня, 2013 року). Харків : Майдан, 2013. С. 129–131.
8. Кузіч Р. Інспірація барокової символіки в серії графічних робіт Ярослави Музики «Символи Григорія Сквороди». *Народознавчі зошити*. 2008. № 3–4. С. 294–301.
9. Микола Попов. Каталог / упоряд. В. М. Верба, вступ. стаття П. Говді. Київ, 1974. 52 с.
10. Нестеренко П. На чорно-білій межі: історія в екслібрисах. URL : <http://slovoprosvity.org/2011/07/29/na-chornobilyi-mezhi-istoriia-v-ekslibry/> (дата звернення: 20.11.2022)
11. Проців І. «Тематична картина» у радянській системі та умовах свободи творчості. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2010. Вип. 21. С. 146–154.
12. Радіоненко Т. Життєвий шлях Григорія Сквороди в акварелях Георгія Ткаченка. *Переяславські сквородинівські студії*. 2019. Вип. 6. С. 315–320.
13. Степовик Д. В. Григорій Скворода й образотворче мистецтво. *Образотворче мистецтво*. 1972. № 6. С. 26–27.
14. Шупта Д. Канонна ідентифікація портретних зображень Г. С. Сквороди. *Переяславські Сквородинівські студії* : зб. наук. пр. / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сквороди», Центр Сквородинознавства. Ніжин, 2019. Вип. 6. С. 349–355.

REFERENCES

1. Antonovych Ye. A. Skovoroda u mystetstvi [Skovoroda in art]. *Hryhorii Skovoroda and modernity: theses of the reports of the scientific and practical conference dedicated to the 270th anniversary of the birth of Hryhorii Skovoroda*. m. Ivano-Frankivsk, 8 hrudnia 1992 r. Ivano-Frankivsk, 1993, pp. 69–70. [in Ukrainian].
2. Hryhorii Skovoroda v ekslibryсах kharkivian [Hryhorii Skovoroda in bookplates of Kharkiv residents] / Uklad. L. H. Nadezhdina, N. F. Kovalenko; pid red. V. P. Burmaky. Kharkiv : Kharkiv club of ex-librists, 2001, 52 p. [in Ukrainian].
3. Hryhorii Skovoroda. Khudozhnyky Kharkova do 250-richehia z dnia narodzhennia Hryhoriia Savycha Skovorody [Hryhorii Skovoroda. Artists of Kharkiv to the 250th anniversary of the birth of Hryhorii Savich Skovoroda]. Albom-vystavka. Red. Kolehiia : Ye. Trehub (holova) ta inshi. Kharkiv, 1972. 24 estampa v obkladynsi [in Ukrainian].
4. Dudko D. M. Mudrets bilia svitovoho dereva : obraz Hryhoriia Skovorody u folklori ta mystetstvi (sproma interpretatsii) [The sage near the world tree: the image of Grigoriy Skovoroda in folklore and art (an attempt at interpretation)]. *Frontiers of communication and interpretation: Materials of the VIII Kharkiv international Skovorodiniv readings*. Kharkiv : Ekohraf, 2001, pp. 108–109 [in Ukrainian].
5. Domin M. Natsionalni vytoky tvorchoosti Vitaliia Hubenka [National origins of Vitaly Gubenko's creativity]. *Svitoglyad*, 2019, Nr 1 (75), pp. 47–53 [in Ukrainian].
6. Prints of Kyiv graphs for the anniversary of Hryhorii Skovoroda. Albom, Kyiv: Art, 1972. [in Ukrainian].
7. Klymchuk A. M. Hryhorii Savych Skovoroda na portretakh [Hryhorii Savych Skovoroda in portraits]. *Vertogradar of Ukrainian spirituality: a collection of materials of the All-Ukrainian scientific conference dedicated to a comprehensive understanding of the figure of H. S. Skovoroda (OKZ «NLMMH. S. Skovorody», 18 travnia, 2013 roku)*. Kharkiv : Maidan, 2013, pp. 129–131 [in Ukrainian].
8. Kuzich R. Inspiratsiia barokovoi symboliky v serii hrachnykh robit Yaroslavy Muzyky «Symvoly Hryhoriia Skovorody» [The inspiration of baroque symbolism in the series of graphic works by Yaroslava Muzika «Symbols of Grigory Skovoroda»]. *Ethnological notebooks*, 2008, Nr 3–4, pp. 294–301 [in Ukrainian].
9. Mykola Popov. Kataloh [Catalog] / uporiad. V. M. Verba, vstup. stattia P. Hovdi. Kyiv, 1974, 52 p. [in Ukrainian].
10. Nesterenko P. Na chorno-bilii mezhi: istoriia v ekslibryсах [On the black and white border : history in bookplates]. URL : <http://slovoprosvity.org/2011/07/29/na-chornobilyi-mezhi-istoriia-v-ekslibry/> (reference date : 20.11.2022) [in Ukrainian].
11. Protsiv I. «Tematichna kartyna» u radianskii systemi ta umovakh svobody tvorchoosti [«Thematic picture» in the Soviet system and conditions of creative freedom]. *Bulletin of the Lviv National Academy of Arts*, 2010, issue. 21, pp. 146–154 [in Ukrainian].
12. Radionenko T. Zhyttievyi shliakh Hryhoriia Skovorody v akvareliakh Heorhiia Tkachenka [The life path of Grigory Skovoroda in watercolors by Georgy Tkachenko]. *Pereyaslav Pandoniniv studios*, 2019, issue. 6, pp. 315–320 [in Ukrainian].
13. Stepovyk D. V. Hryhorii Skovoroda y obrazotvorche mystetstvo [Hryhorii Skovoroda and fine art]. *Fine art*, 1972, Nr 6, pp. 26–27 [in Ukrainian].
14. Shupta D. Kanonna identyfikatsiia portretnykh zobrazen H. S. Skovorody [Canonical identification of portrait images of H. S. Skovoroda]. *Pereyaslavsk Skovorodinivsk studios*: coll. of science Ave. / «Pereyaslav-Khmelnyts School state ped. University named after G. Skovorody», Center of Skovorodynostivstva. Nizhyn, 2019, issue. 6, pp. 349–355 [in Ukrainian].